

Prva arheološka istraživanja lokaliteta Stari grad u Pakracu godine 2017.

Belaj, Juraj

Source / Izvornik: **Annales Instituti Archaeologici, 2018, XIV, 54 - 60**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:291:336253>

Rights / Prava: [Attribution 3.0 Unported/Imenovanje 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-22**

INSTITUT ZA
ARHEOLOGIJU

Repository / Repozitorij:

[RIARH - Repository of the Institute of archaeology](#)

Annales

Instituti

Archaeologici

XIV - 2018

Godišnjak

*Instituta za
arheologiju*

Nakladnik/Publisher

INSTITUT ZA ARHEOLOGIJU
INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

Adresa uredništva/Editor's office address

Institut za arheologiju/Institute of Archaeology
HR-10000 Zagreb, Ulica Ljudevita Gaja 32
Telefon/phone 385 (0) 1 6150250
fax 385 (0) 1 6055806
e-mail: iarh@iarh.hr
http://www.iarh.hr

Glavni i odgovorni urednik/Editor in chief

Marko Dizdar

Izvršna urednica/Desk editor

Katarina Botić

Tehnička urednica/Technical editor

Katarina Botić

Uredništvo/Editorial board

Katarina Botić, Ana Konestra, Andreja Kudelić, Asja Tonc, Marina Ugarković

Izdavački savjet/Editorial committee

Vlasta Begović, Marko Dizdar, Dunja Glogović, Snježana Karavanić, Goranka Lipovac Vrkljan, Branka Migotti, Kornelija Mi-
nichreiter, Ante Rendić Miočević, Tajana Sekelj Ivančan, Tihomila Težak Gregl, Željko Tomičić, Ante Uglešić

Lektura/Language editor

Renata Draženović (hrvatski jezik/Croatian)

Dizajn/Design

REBER DESIGN

Korektura/Proofreaders

Katarina Botić

Računalni slog/Layout

Hrvoje Jambrek

©Institute of archaeology, Zagreb 2018.

Annales Instituti Archaeologici uključeni su u indeks/
Annales Instituti Archaeologici are included in the index:
Clarivate Analytics services - Emerging Sources Citation Index

Ovaj rad licenciran je pod Creative Commons Attribution By 4.0 međunarodnom licencom /
This work is licenced under a Creative Commons Attribution By 4.0 International Licence

SADRŽAJ

Arheološka istraživanja

- 9**   **Siniša Krznar**
Andrea Rimpf
- Rezultati istraživanja lokaliteta Ilok – Krstbajer
- 13**   **Anita Rapan-Papeša**
Andrea Rimpf
Marko Dizdar
- Rezultati zaštitnih istraživanja kasnoavarskog groblja Šarengrad – Klopare 2017. godine
- 20**   **Marko Dizdar**
- Rezultati istraživanja nalazišta Sotin – Zmajevac u Hrvatskome Podunavlju
- 28**   **Daria Ložnjak Dizdar**
Marko Dizdar
Gorana Kušić
- Sotin – Srednje polje – Istraživanje višeslojnoga nalazišta u Podunavlju 2017.
- 34**   **Tomislav Hršak**
Tino Leleković
Marko Dizdar
- Preliminarni rezultati arheološkoga istraživanja u Batini 2017. godine
- 40**   **Katarina Botić**
Kornelija Minichreiter
- Slavonski Brod – Galovo, arheološka istraživanja 2017.
- 46**   **Daria Ložnjak Dizdar**
Marko Dizdar
Marija Mihaljević
- Dolina – Glavičice – Istraživanje groblja pod tumulima s kraja kasnoga brončanog doba
- 51**   **Saša Kovačević**
- Arheološka istraživanja lokaliteta Nova Bukovica – Sjenjak tijekom 2017.
- 54**   **Juraj Belaj**
- Prva arheološka istraživanja lokaliteta Stari grad u Pakracu godine 2017.

CONTENTS

Archaeological Excavations

- 9**   **Siniša Krznar**
Andrea Rimpf
- Research results from Ilok – Krstbajer site*
- 13**   **Anita Rapan-Papeša**
Andrea Rimpf
Marko Dizdar
- Results of the rescue excavation on the Late Avar cemetery on the site Šarengrad – Klopare in 2017*
- 20**   **Marko Dizdar**
- Research results of the Sotin – Zmajevac Site in the Croatian Danube Region*
- 28**   **Daria Ložnjak Dizdar**
Marko Dizdar
Gorana Kušić
- Sotin – Srednje polje – Research of multilayer site in the Danube Region in 2017*
- 34**   **Tomislav Hršak**
Tino Leleković
Marko Dizdar
- Preliminary results of archaeological research in Batina in 2017*
- 40**   **Katarina Botić**
Kornelija Minichreiter
- Slavonski Brod – Galovo, archaeological research in 2017*
- 46**   **Daria Ložnjak Dizdar**
Marko Dizdar
Marija Mihaljević
- Dolina – Glavičice – Research of the tumulus cemetery from the end of the Late Bronze Age*
- 51**   **Saša Kovačević**
- Archaeological research of Nova Bukovica – Sjenjak site during 2017*
- 54**   **Juraj Belaj**
- First archaeological excavations of the Stari Grad site in Pakrac in 2017*

61 Marko Dizdar Rezultati istraživanja groblja latenske kulture Zvonimirovo – Veliko polje u 2017. godini	61 Marko Dizdar <i>Research results of the La Tène culture cemetery at Zvonimirovo – Veliko polje in 2017</i>
65 Tajana Sekelj Ivančan Nastavak istraživanja talioničke radionice i naselja na lokalitetu Hlebine – Velike Hlebine	65 Tajana Sekelj Ivančan <i>Continuation of excavation at the smelting workshop and settlement at the site of Hlebine – Velike Hlebine</i>
72 Saša Kovačević Arheološko istraživanje prapovijesnog lokaliteta Jalžabet – Bistričak u 2017. godini i Kamp Hrvatska projekta „Iron-Age-Danube“ INTERREG DTP	72 Saša Kovačević <i>Archaeological research of prehistoric Jalžabet – Bistričak site in 2017 and Camp Croatia of the project “Iron-Age-Danube” INTERREG DTP</i>
76 Saša Kovačević Arheološka istraživanja prapovijesnog lokaliteta Jalžabet – Carev jarek, sezona 2017.	76 Saša Kovačević <i>Archaeological research of prehistoric site Jalžabet – Carev jarek, season 2017</i>
80 Branko Mušič Tatjana Tkalčec Barbara Horn Igor Medarić Petra Basar Geofizička istraživanja na arheološkome nalazištu Osijek Vojakovački – Mihalj u 2017. godini	80 Branko Mušič Tatjana Tkalčec Barbara Horn Igor Medarić Petra Basar <i>Geophysical research at Osijek Vojakovački – Mihalj site in 2017</i>
88 Tatjana Tkalčec Nastavak arheološko-konzervatorskih radova na kuli burga Vrbovca u Klenovcu Humskom 2017. godine	88 Tatjana Tkalčec <i>Continuation of archaeological and conservation works on the keep of the Vrbovec Castle in Klenovec Humski in 2017</i>
92 Tatjana Tkalčec Sondažna arheološka istraživanja oko Kule Zrinski i Dvora Patačić u središnjem gradskom parku u Vrbovcu 2017. godine	92 Tatjana Tkalčec <i>Probe archaeological excavations around the Zrinski Tower and Patačić Palace in the central town park in Vrbovec in 2017</i>
110 Juraj Belaj Sebastijan Stingl Arheološka istraživanja crkve Sv. Martina u Prozorju 2017. godine	110 Juraj Belaj Sebastijan Stingl <i>Archaeological research of the St. Martin's Church in Prozorje in 2017</i>
115 Ana Konestra Enrico Cirelli Bartul Šiljeg Gaetano Benčić Istraživanje bedema, crkvenoga sklopa i kasnoantičkih pregradnji na lokalitetu Stancija Blek (Tar) u 2017. godini	115 Ana Konestra Enrico Cirelli Bartul Šiljeg Gaetano Benčić <i>Research of the fortifications, church complex and Late Antique re-adaptations on the Stancija Blek (Tar) site in 2017</i>

121 Ana Konestra
Fabian Welc
Anita Dugonjić
Paula Androić Gračanin
Nera Šegvić
Kamil Rabięga

Terenski pregledi, geofizička i sondažna istraživanja projekta „Arheološka topografija otoka Raba“ u 2017. godini

121 Ana Konestra
Fabian Welc
Anita Dugonjić
Paula Androić Gračanin
Nera Šegvić
Kamil Rabięga

Field reconnaissance, geophysical survey and trial excavations within the project “Archaeological topography of the island of Rab” in 2017

127 Kristina Jelinčić Vučković
Emmanuel Botte

Arheološko istraživanje na lokalitetu Novo Selo Bunje na otoku Braču, 2017. godine

127 Kristina Jelinčić Vučković
Emmanuel Botte

Archaeological excavation on the Novo Selo Bunje site on the island of Brač, 2017

136 Marina Ugarković
Ivančica Schrunk
Vlasta Begović
Marinko Petrić

Arheološka istraživanja rimske vile u uvali Soline na otoku Sveti Klement (Pakleni otoci, Hvar), lipanj 2017. godine

136 Marina Ugarković
Ivančica Schrunk
Vlasta Begović
Marinko Petrić

Archaeological research of a Roman villa in Soline Bay on the island of St. Clement (Pakleni Islands, Hvar) in June 2017

Terenski pregledi

142 Ivan Valent
Siniša Krznar
Tatjana Tkalčec
Tajana Sekelj Ivančan

Terenski pregled koprivničke i đurđevačke Podravine

142 Ivan Valent
Siniša Krznar
Tatjana Tkalčec
Tajana Sekelj Ivančan

Field survey of the Koprivnica and Đurđevac part of the River Drava Basin

148 Ana Konestra
Vedrana Glavaš
Asja Tonc
Paula Androić Gračanin
Nera Šegvić

Kulturni krajolik Velebita – Terenski pregledi na području Podvelebitskoga primorja u 2017. godini

148 Ana Konestra
Vedrana Glavaš
Asja Tonc
Paula Androić Gračanin
Nera Šegvić

Cultural landscape of the Velebit – Field surveys of the Sub-Velebit coast in 2017

Eksperimentalna arheologija

154 Tajana Sekelj Ivančan

Eksperimentalno taljenje željezne rude i razgradnja korištene talioničke peći

Experimental Archaeology

154 Tajana Sekelj Ivančan

Experimental smelting of iron ore and dismantling of the utilized smelting furnace

Ostala znanstvena djelatnost Instituta za arheologiju

162-173

Additional scientific activity of the Institute

162-173

Arheološka istraživanja

Archaeological Excavations

1. Ilok – Krstbajer	12. Jalžabet – Bistričak
2. Šarengrad – Klopare	13. Jalžabet – Carev jarek
3. Sotin – Zmajevac	14. Osijek Vojakovački – Mihalj
4. Sotin – Srednje polje	15. Klenovec Humski – Plemićki grad Vrbovec
5. Batina – Sredno	16. Vrbovec – središnji gradski park (Dvor Patačić i Kula Zrinski)
6. Slavonski Brod – Galovo	17. Prozorje – crkva sv. Martina
7. Dolina – Glavičice	18. Tar – Stancija Blek
8. Nova Bukovica – Sjenjak	19. Rab – Lopar
9. Pakrac – Stari grad	20. Brač – Novo selo Bunje
10. Zvonimirovo – Veliko polje	21. Sveti Klement – Soline
11. Hlebine – Velike Hlebine	

Prva arheološka istraživanja lokaliteta Stari grad u Pakracu godine 2017.

First archaeological excavations of the Stari Grad site in Pakrac in 2017

Juraj Belaj

Primljeno/Received: 10. 04. 2018.
Prihvaćeno/Accepted: 20. 04. 2018.

Tijekom lipnja i srpnja 2017. godine provedeno je arheološko istraživanje na lokalitetu Pakrac – Stari grad u samom centru grada Pakraca. Na temelju georadarskih istraživanja određene su tri sonde. Sve su istražene sonde dale zanimljive rezultate, premda ne uvijek i u skladu s očekivanjima. Otkriveni su 4 m debeli zidovi jedne od pakračkih kula (sonda 3), zidovi čvrste i dobro građene građevine – možda ostaci gotičke ivanovačke crkve u dvorištu njihova grada (sonda 1) te brojni zidovi ali i pokretni nalazi koji uglavnom potječu iz vremena kada su Pakracom vladale Osmanlije (sonda 2).

Ključne riječi: Pakrac – Stari grad, viteški redovi, ivanovci, utvrda

Keywords: Pakrac – Stari Grad, the military orders, Knights Hospitaller, fortress

U razdoblju od 12. lipnja do 8. srpnja 2017. godine provedeno je arheološko istraživanje na lokalitetu Pakrac – Stari grad u samom centru grada Pakraca. Istraživanja¹ su vođena stratigrafskom metodom a pojedine situacije, kao i mjesta pronalaska posebnih nalaza, snimana su totalnom stanicom.² Na kraju je čitav lokalitet fotogrametrijski snimljen.³

Glavni cilj ovih arheoloških istraživanja – do kojih je došlo na poticaj grada Pakraca – bila je provjera postojanja i stupanj sačuvanosti arheoloških slojeva i struktura na području parkirališta između zgrade Poglavarstva grada i Policije te ispred zgrade Poglavarstva. U tu su svrhu, a na temelju 2016. godine provedenih georadarskih istraživanja⁴, određene tri sonde.

Zbog malobrojnosti povijesnih izvora i nejasnoće u njima navođenih toponima, kao i zbog pomanjkanja

arheoloških istraživanja na području grada, starija srednjovjekovna povijest Pakraca još je uvijek nedovoljno raspoznatljiva. Nejasno je čak i kojoj je biskupiji i županiji Pakrac pripadao (Szabo 1911: 16; Dobronić 1984b: 60; Herman Kaurić 2014: 498). No, ono što je nedvojbeno je da je Pakrac stari ivanovački⁵ posjed i sjedište njihova preceptorata te potom kastelanata. Ivanovci su ga dobili vjerojatno od kralja Emerika ili Andrije, dakle između 1196. i 1235. godine, što doznajemo iz isprave koju je 29. 1. 1238. godine izdao kralj Bela IV., a u kojoj se uz ostale potvrđene posjede navodi i zemlja *Petriz*. Prema mišljenju Lelje Dobronić pod tim se imenom misli na Pakrac, koji je i kasnije kroz 13. i 14. stoljeće zapisivan u različitim oblicima (*Pucruch*, *Pekercz*, *Pucherts*, *Pukricza*, *Pekrech*; Dobronić 1984a: 102–103; 1984b: 60; 2002: 133, 229; o drukčijem pogledu na ovo pitanje u Herman Kaurić 2014: 499).

O važnosti Pakraca u ono doba svjedoči i činjenica da je u Pakracu barem od 1256. bila i kovnica banskog novca (*camera de Puchruch*, *camera de ultra Draua*), koja se već 1260. godine nalazi u Zagrebu (Szabo 1911: 16–17; Herman Kaurić 2014: 505). Nije poznata nikakva eventualna veza kovnice i ivanovačkog sjedišta u Pakracu.

1 Arheološka istraživanja vodio je dr. sc. Juraj Belaj, viši znanstveni suradnik Instituta za arheologiju, a zamjenica voditelja bila je dipl. arheologinja Tea Lokner iz Muzeja grada Pakraca. U istraživanjima su sudjelovali i dipl. arheolozi Candela Martinez Barrio (Španjolska), Milica Radišić (Srbija) i Vatroslav Španiček te studentica arheologije Nikolina Vrančić. Uz njih bilo je angažirano i sedam fizičkih radnika koje je ustupio Grad Pakrac, kao i bager za uklanjanje površinskih slojeva.

2 Totalnu stanicu za istraživanja ustupio je Konzervatorski odjel Ministarstva kulture u Požegi.

3 Snimio ga je Dinko Tresić Pavičić iz tvrtke Kaducej d.o.o.

4 Istraživanja je vodio dr. Branko Mušić iz tvrtke GEARH d.o.o.

5 O spekulacijama da je možda ranije pripadao templarima vidjeti u Herman Kaurić 2014: 499.

Sl. 1 Sonda 1 pred kraj istraživanja – ostaci strukture građene klesanim kamenjem (snimila: N. Vrančić)

Fig. 1 Probe 1 – the remains of the structure built of cut stones (photo: N. Vrančić)

Sl. 2 Sonda 1 – završna orto fotografija (izradio: Kaducej d.o.o. za Institut za arheologiju)

Fig. 2 Probe 1 – the final ortho-photograph (made by: Kaducej Ltd. for the Institute of Archaeology)

Sl. 3 Sonda 2 tijekom istraživanja (snimila: M. Radišić)

Fig. 3 Probe 2 during the excavations (photo: M. Radišić)

Pakrački se preceptorji javljaju u ispravama s kraja 12. stoljeća (1278. i 1293. godine), dok se tijekom 14. stoljeća spominju kaštelani utvrđenog grada Svetog Ivana (1326., 1349. i 1361. godine; Dobronić 2002: 231). Naime, u Pakracu su ivanovci sagradili utvrđeni grad Sv. Ivan (*castrum sancti Johannis; castrum s. Joannis de Pucherts*), a smatrali su ga i *svojom kućom* – npr. 1357. godine prior Baudon Cornuti boravi *in domo nostra Pukricza* (Dobronić 1984b: 60; 2002: 133).

Utvrđenoga grada danas više nema. Na njegovu mjestu, u centru grada na središnjem trgu, danas se nalazi između ostalih i zgrada Gradskog poglavarstva s poštom te stanica policije. No, posljednji su ostaci utvrde bili vidljivi još početkom 20. stoljeća, pa ih je tako opisao i Szabo (1920: 115), a sačuvane su i fotografije, crteži te nacrti iz 18. i 19. stoljeća. Svi ti izvori govore o velikoj uglavnom peterokutnoj utvrdi čvrstih zidova s okruglim kulama na uglovima, još jednoj u istočnome zidu te glavnoj, smještenoj u dvorištu iza potonje. Naravno, još uvijek je otvoreno pitanje o kojoj fazi utvrde je riječ, jer možemo pretpostaviti da je prvotna utvrda tijekom stoljeća morala doživjeti brojne dogradnje pa i potpune rekonstrukcije – osobito s približavanjem osmanlijske opasnosti, ali i tijekom njihove vladavine Pakracom.⁶

Prema mišljenju L. Dobronić izgradnja pakračke utvrde započela je vjerojatno čim su ivanovci dobili taj posjed; bio bi suvremen burgovima toga tipa u Francuskoj, nastalima oko 1200. godine pod utjecajem utvrda u Svetoj zemlji i okolnim zemljama koje su križari upoznali na svojim pohodima (Dobronić 1984b: 112). S druge strane, dr. Zorislav Horvat smatra da se ovakva obrambe-

na arhitektura u našim krajevima ne bi trebala očekivati prije početka 16. stoljeća.⁷

Sve su istražene sonde dale zanimljive rezultate, premda ne uvijek i u skladu s očekivanjima.

Sonda 1 nalazi se u južnome dijelu parkirališta, dimenzije su joj oko 11,15 x 5,80 m. Otvorena je radi provjere postojanja neke čvrste građevine, čiji se tlocrt slutio na georadarskim snimkama. Istraživanje ove sonde otkrilo je da se srednjovjekovni hodni nivo nalazio vjerojatno da dubini većoj od dva metra, te da je u kasnijim vremenima nivo ovog dijela dvorišta staroga grada nasipavanjem niveliran. Kada je nasipavanje bilo završeno, ovdje su pod zemljom još uvijek stajali zidovi neke građevine u visini (odnosno tada već u dubini) od barem dva metra. Vjerojatno su ti isti zidovi bili očuvani i iznad nove hodne površine, što se može zaključiti na temelju količine pronađene šute. Naime, čini se da su naknadno kameni blokovi iz zida te građevine vađeni da bi, vjerojatno, bili prodani kao građevinski materijal, a rupa koja je time nastala zatrpána je nevrjednim građevinskim sitnijim otpadom – šutom. Izgleda da se na georadarskim snimkama vide upravo ti nanosi šute, a ne zidovi, no koji su nas ipak u konačnici doveli do zidova na dnu. Otkriveni zidovi se pružaju duž južnog i zapadnog profila sonde. Pojedini blokovi u njima su vrlo kvalitetne izrade i upućuju da je zid možda građen u 13. ili 14. stoljeću. S vanjske strane južnog zida uočava se sokl koji prati kako zid tako i – vjerojatno – potpornjake. Dodatna zanimljivost zidova krije se u činjenici da su u jednom vremenu oni drastično podebljani – koliko i zbog čega zasada ostaje nepoznato jer se ta vanjska lica

6 O novijoj povijesti pakračke utvrde, nakon odlaska vitezova ivanovaca, vidjeti u: Herman Kaurić 2004, s opsežnom literaturom.

7 Zahvaljujem se na ovom, usmeno priopćenom mišljenju.

Sl. 4 Sonda 2 – završna orto fotografija (izradio: Kaducej d.o.o. za Institut za arheologiju)

Fig. 4 Probe 2 – the final orto-photograph (made by: Kaducej Ltd. for the Institute of Archaeology)

Sl. 5 Sonda 3 tijekom istraživanja (snimila: T. Lokner)

Fig. 5 Probe 3 during the excavations (photo: T. Lokner)

Sl. 6 Sonda 3 – završna orto fotografija (izradio: Kaducej d.o.o. za Institut za arheologiju)

Fig. 6 Probe 3 – the final orto-photograph (made by: Kaducej Ltd. for the Institute of Archaeology)

zidova nalaze izvan sonde, u profilima. Moguće je i da je došlo do prenamijene objekta.

Iako je prerano bilo što tvrditi, već se sada čini da bi upravo ovo mogli biti ostaci gotičke ivanovačke crkve koja se nalazila u dvorištu njihova grada.

Sonda 2 nalazi se na zapadnom dijelu parkirališta. Prvotne su joj dimenzije bile 8,10 x 4,40 m, no kasnije je oblik sonde promijenjen, sjeverni dio (veličine 2,30 x 4,40 m) je napušten (jer se utvrdilo da je u znatnoj mjeri oštećen ukopom dviju vodovodnih cijevi), a ostatak je sonde proširen prema zapadu za 6,50 m pa je dimenzija sonde na kraju iznosila 10,90 x 5,90 m. Nažalost, i zapadni je dio sonde oštećen ukopima za dva električna kabela. U ovoj se sondi željelo istražiti dvobrodnu prostoriju uočenu na georadarskim snimkama. Čini se da smo otkrili sjeverni zid te prostorije, ali i jedan neočekivani zid koji se prema njemu pruža ukoso te lice još jednoga sasvim u sjeverozapadnom kutu sonde. Osim tih zidova, koji se nalaze u zapadnom dijelu sonde, u istočnom je dijelu otkriven ugao neke građevine utvrđen nemarnije sagrađenim potpornjakom na uglu. Ove godine smo uglavnom i u ovoj sondi praznili različite slojeve urušenja, a prikupljeni materijal uglavnom potječe iz vremena kada su Pakracom vladale Osmanlije. Istraživanje kulturnih slojeva tek slijedi.

Sonda 3 otvorena je pred zgradom Gradskog poglavarstva, južno od glavnog ulaza s ciljem istraživanja ostataka jedne od kružnih kula staroga grada, ivanovačke utvrde iz predosmanlijskog perioda, vidljive na georadarskim snimkama. I u ovoj smo sondi, slično kao i u sondi 1, prvo naišli na dvometarski sloj šute koji je nastao zatr-

pavanjem rupe nakon vađenja kamenja za njegovu prodaju kao građevinskog materijala. Na dnu šute otkrili smo zidove kružne kule čiji su zidovi na tom nivou bili široki oko 4 m. U središtu kule, čiji promjer iznosi oko 3 m, na današnjem nivou podzemnih voda (?) pronađeni su ostaci dasaka – vjerojatno od daščanog poda, ispod kojega je pronađena velika količina keramičkih posuda koja bi se preliminarno mogla datirati u 15., ili početak 16. stoljeća. Prema već navedenom mišljenju dr. Zorislava Horvata nije vjerojatno da bi ovakva masivna kružna kula bila građena prije tog vremena.

U ovogodišnjim istraživanjima dokumentirano je 79 stratigrafskih jedinica, uglavnom je riječ o različitim slojevima, ukopima i zapunama ali i brojnim kamenim strukturama – zidovima iz različitih razdoblja. Prikupljeno je 37 vrećica uzoraka – uglavnom fragmenata životinjskih kostiju, rogova i zubiju, zatim pougljenjenog drva, ali i više cijelih sjemenki pronađenih u muljevitom tlu u središtu kružne kule. Pronađeni nalazi soritrani su u 171 vrećicu, a njih 21 izdvojeno je u posebne nalaze (PN). Među njima ističu se ulomci profiliranoga kamenja poput dovratnikâ i svodnog rebra, kamenih topovskih projektila različitih kalibara, metalni nalazi poput ulomka brončane topovske cijevi, kugle buzdovana, željezne kopče za pojas i brončane kopče za odjeću, zatim keramički crveno oslikani vrč, keramičke lule te osobito lijepo ukrašen ulomak košanog recipijenta za čuvanje baruta. Za sad je usamljen nalaz iz antičkoga doba – ulomak rimske tegule.

Na kraju istraživanja nepokretne strukture na lokalitetu su privremeno konzervirane geotekstilom i pijeskom, a potom su sonde zatrpane iskopanom zemljom.

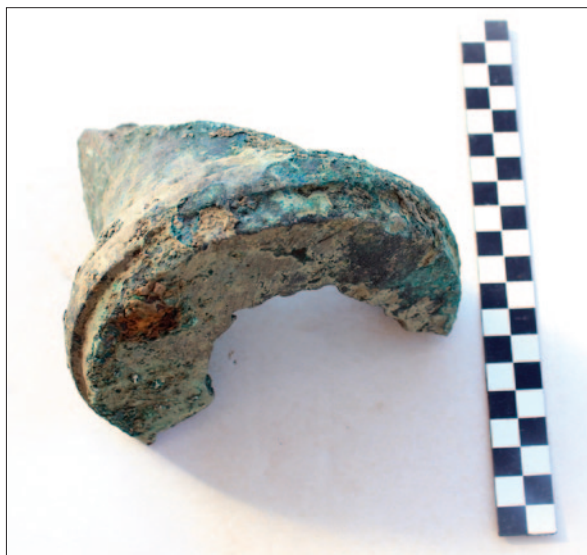

ZAKLJUČAK

Smatramo da su istraživanja bila vrlo uspješna i da su iznjedrila izuzetno zanimljive rezultate. Ivanovački je sloj, doduše, tek dodirnut, premda na dubini od oko dva metra, pa najzanimljiviji nalazi iz toga vremena tek slijede. Istodobno je, osobito u sondi 2, registrirana bogata slojevitost lokaliteta iz vremena osmanlijske vladavine i nakon nje.

U budućnosti bi bilo potrebno dodatno proširiti i produbiti sonde 1 i 2, dok bi o eventualnom nastavku

istraživanja sonde 3 mišljenje trebali dati statičari. Jedino na taj način moći će se adekvatno odgovoriti na mnoga pitanja o (barem) srednjovjekovnoj i novovjekovnoj povijesti Pakraca, koja je – sudeći i prema nalazima ovih četverotjednih istraživanja – bila izuzetno bogata. Otegotna okolnost za daljnja arheološka istraživanja je velika dubina na kojima se pojedini ostaci arhitekture danas nalaze, uslijed višekratnog niveliranja terena, no to je istodobno i sretna okolnost za očuvanost tih ostataka danas.

Sl. 7 PN 009 – ulomak brončane topovske cijevi (snimio: J. Belaj)
Fig. 7 SF 009 – a fragment of a bronze cannon (photo: J. Belaj)

Sl. 8 PN 015 – željezna kugla, dio buzdovana (snimio: J. Belaj)
Fig. 8 SF 015 – iron head of a mace (photo: J. Belaj)

Sl. 9 PN 004 – koštani recipijent za barut (snimio: J. Belaj)
Fig. 9 SF 004 – gunpowder holder made of bone (photo: J. Belaj)

Literatura

- Dobronić, L. 1984a, *Viteški redovi. Templari i ivanovci u Hrvatskoj*, Biblioteka Analecta Croatica Christiana XVIII., Kršćanska sadašnjost, Zagreb.
- Dobronić, L. 1984b, *Posjedi i sjedišta templara, ivanovaca i sepulkralaca u Hrvatskoj*, Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga 406, Razred za likovne umjetnosti, knjiga XI, Zagreb.
- Dobronić, L. 2002, *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*, Dom i svijet, Zagreb.
- Herman Kaurić, V. 2004, *Krhotine povijesti Pakraca. Povijest naselja od prapovijesti do 1918. godine*, Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod.
- Herman Kaurić, V. 2014, Značaj i sudbina pakračke utvrde kroz povijest, in: *Ascendere historiam. Zbornik u čast Milana Krubeka*, Karbić M., Kekez H., Novak A., Horvat Z. (eds.), Zagreb, 497–518.
- Szabo, Gj. 1911, Prilozi za povjesnu topografiju požeške županije, *Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva*, n.s. Vol. XI (1910/11), 1–21.
- Szabo, Gj. 1920, *Srednjovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Izvanredno izdanje Matice hrvatske, Zagreb.

Summary

During June and July 2017 an archaeological research of the Pakrac – Stari Grad site was carried out. Based on georadar research, three probes were established. All three yielded interesting results, although not always such as were expected. Four meters wide walls of one of the Pakrac towers were discovered (Probe 3), as well as the walls of a solid and well-built structure – possible remains of the gothic Hospitaller Church in the backyard of the city (Probe 1) and numerous walls and movable finds, mainly dating to the times of the Ottoman rule over the town (Probe 2).